

Theoretical bases of professional development of future pedagogical personnel

Rakhmatilla JURAEV¹

Samarkand State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2021

Received in revised form

20 February 2021

Accepted 15 March 2021

Available online

5 April 2021

ABSTRACT

This paper discusses issues related to the study of the complex process of professional competence of future teachers in the educational process, the use of the laws of pedagogical communication technologies on the basis of a systematic approach.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Keywords:

education,
economics,
future pedagogue,
professionalism,
professional competence,
national model,
mentality,
pedagogical technologies,
efficiency, mobility,
flexibility.

Bo'lajak pedagog kadrlarni kasbiy kompetentligini oshirishning nazariy asoslari

---

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:
ta'lim-tarbiya,
iqtisod,
bo'lajak pedagog,
professionalizm,
kasbiy kompetentlik,
milliy model,
tafakkur,
pedagogik texnologiyalar,
samaradorlik,
mobillik,
egiluvchanlik.

Ushbu ishda bo'lajak pedagog kadrlarning ta'lim-tarbiya jarayonida kasbiy kompetentligi, pedagogik muloqot texnologiyalari qonuniyatlaridan foydalanish bo'yicha murakkab jarayonni sistemali yondashuv asosida o'rganish bilan bog'liq masalalar muhokama qilinadi.

¹ Acting Associate Professor of Humanities and Information Technology, Samarkand State Institute of Foreign Languages, Samarkand, Uzbekistan.

Теоретические основы повышения квалификации будущих учителей

Аннотация

Ключевые слова:

образование,
экономика,
будущий педагог,
профессионализм,
профессиональная
компетенция,
национальная модель,
ментальность,
педагогические
технологии,
эффективность,
мобильность,
гибкость.

В данной статье рассматриваются вопросы, связанные с изучением комплексного процесса, касающегося профессиональной компетенции будущих учителей в образовательном процессе, применение правил педагогических коммуникационных технологий на основе системного подхода.

Bugungi paytlarda ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarning tizim sifatida bir-biri bilan bog'liq holda rivoj topish sharoitida inson omili, uning aql-zakovati, bilim, malaka, ko'nikmalari va qadriyatlari asosiy muvofiqlashtiruvchi omil va vosita ekanligi toboro namoyon bo'lmoqda.

Yangi tipdagi shaxs, komil insonni yangicha mehnat faoliyatini olib boradigan mutaxassis – pedagoglar tarbiyalab shakllantiradi. Bu ulkan va mas'uliyatli vazifa Respublikamizda "Ta'lim haqida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da rejalashtirilgan bo'lib, uni amaliyotda tatbiq etish pedagog kadr tayyorlaydigan o'quv maskanlaridan innovatsion yondoshuv – tizimli yondoshuvni qo'llab bo'lajak pedagog kadrlarning ta'lim-tarbiya jarayonida kasbiy kompetentligini ta'minlashni talab etadi.

Hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida pedagog kadrlarga asosiy qo'yiladigan talablar qo'yidagicha:

- yuqori darajadagi kvalifikatsiyaga ega bo'lish va professionalizim;
- bilimlar, malakalar, ko'nikmalarga va professional kasbga kerakli asosiy sifatlarga ega bo'lish;
- professional mobillik, egiluvchanlik;
- o'zgaruvchan hayotiy vaziyatlarda tezda moslashish malakasi;
- raqobatbardosh mutaxassisiga xos xislatlar – mustaqil tanqidiy fikirlashga qobiliyat, real hayotda qarama-qarshiliklarni payqash va ularni bartaraf etish yo'llarini izlab topish malakasi, zamonaviy texnologiyalarni qo'llay olish malakasi, olingan bilimlarni qaerda, qaytarizda ishlata bilishi qobiliyati, ijodiy yangi g'oyalar berishga qobiliyat, ijodiy tafakkurga egalik, axborotni to'g'ri ishlata bilish, guruhda faoliyat olib borish malakasi va boshqalar.

Ushbu maqsadlarga yetish uchun, O'quv muasassalari, eng avvalo, o'z mutaxassislarini kasbiy sifat, xislatlarini ko'tarishi zarurdir.

Kompetentlikga ega pedagog kadrlarning bilimlari sifati quyidagi talablarga javob berishi lozim:

- to'laligi – o'r ganadigan ob'ekt, jarayon, hodisalar haqida bilimlarning miqdori;

- chuqurligi – har xil fanlardan olingan bilimlarning anglanganligi va bir-biri bilan bog'langanligi;
- tizimliliqi – bilimlarning ketma-ketligini tashkil etish, pog'onama-pog'ona o'zlashtirish;
- tezkorligi – bilimlarni tezda, operativ tarzda muayan muammolarni hal etishga yo'nalganligi;
- mobillik, eguvchanlik – har xil vaziyatda o'z bilimlarini mustaqil ishlata bilishga qobiliyat;
- realligi, konkretligi – bilimlarni elementlarga bo'lib alohida vaziyatlarda qo'llay olish malakasi;
- umumiyligi – real bilimlarni tushunchalar yordamida, umumiy tarzda ayta bilish malakasi.

Professional o'qitishda bilimlarning qo'yidagi ko'rsatgichlari muhim rol o'ynaydi: operativlik, mobillik, eguvchanlik, tushunchalik. Bu xarakteristikalar har bir kasbe gasining funktsional kompetentligini vujudga keltiruvchi asoslardan hisoblanadi.

Ushbu kasb uchun zarur komponentlar Respublikamizdagi kadrlar tayyorlash dasturida va milliy modelga asosiy sifatlar qatorida kiritilgan. Bugungi uzluksiz ta'limning mazmuni, tashkillashtirish asoslarini, uni boshqarishni yangi paradigma-ijtimoiyotni yangilashning sub'ehti, yangicha ijtimoiy hayot tarzini vujudga keltiruvchi kuch sifatida ko'rib chiqishni vaqt taqozo etadi.

Hozirgi sharoitda ta'lim jarayonini ma'naviylashtirish ta'lim oluvchining intellektual ma'naviy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish metodlari va mexanizimi sifatida o'z ustida ish yuritishni, o'z funktsiyasini bajaradi, talabalarni tushunib, anglab o'z ustida ish yuritishini, o'z imkoniyatlarini mustaqil tarzda rivojlantirish yo'llarini izlab topishga undaydi.

Bo'lajak pedagoning kasbiy kompentligini quyidagi sifatlar tashkil etadi:

1. ijtimoiy sifatlar;
2. mehnat bozori sharoitida moslashuv xususiyatlari;
3. kasbga tegishli kerakli xususiyatlar.

Ushbu sifat-xislatlar har bir pedagogning mehnat bozoriga raqobatbardoshligini ta'minlashi mumkin. Raqobatbardosh pedagogik kadrlar tayyorlashda ta'limni tashkil etish muassalarida quyidagi o'zgarishlar bo'lishi mumkin:

Birinchidan, madaniyat va intellektual rivoj toptirish asosida ta'lim jarayoni tashkil etilmasa, talaba o'zi uchun kerak bo'lgan, hayotiy zaruratni aglashga qaratilgan savollariga javob topadi. U quyidagi savollarga: -nima uchun faoliyat olib borilayapti?, qanday metodlar, yo'llar bilan u bajarilmoqda?, qanday qilib maqsadga erishmoda?

Ikkinchidan, talaba o'quv jarayonida shunday bilimlar oladimi, ular talabaga qyidagi savollarga javob topishga yordam beradi: bu nima?, bu qanday ish bajaradi?, buni qanday bajarishi mumkin? va hakazo.

Uchinchidan, talaba o'zi uchun kerak bo'lgan, faoliyatni samarali bajarishga yordam beradigan malakalarini rivoj toptiradi.

To'rtinchidan, talaba muloqot va jamoaviy harakat malakalariga ega bo'ladi.

Beshinchidan, talaba o'zi uchun kerak, oldindan ko'ra bilish, bashoratlashtirish malakasiga ega bo'ladi.

Oltinchidan, talabada faol hayotiy pozitsiya va mehnatga yuqori motivlar shakillanadi.

Bu shaxsiy sifat, xislat, bilim, malakalar bo'lajak pedagog kadrning kasbiy yaroqliligini ta'minlab, ular quyidagi psixologik jarayon, holatlarga tayanadi:

- Tafakkur (tafakkur operatsiyalarini bajara olish)
- Emotsional-irodaviy sifatlar – emotsiyalar, irodaviy aktlar, ularni namoyon etish yo'llari;
- Kadriyatlar, odamlarga, mehnatga, o'ziga nisbatan;
- Bilimlar, dalillar, qonuniyatlar;
- Tajriba umuminsoniy, kasbiy, yangi, maxalliy;
- An'analar, normalar.

Pedagogik kollej va oliygochlardagi faoliyat, umuman olganda, davlat, jamiyat va shaxs uchun ta'limiy xizmat doirasiga kiradi. Bu uzoq muddatni talab etadigan jarayon.

Rus tadqiqotchisi V. Markovaning fikriga ko'ra ta'lim xizmatini tovar (ash'yo) ishlab chiqarish jarayonidan quyidagi sifatlari, belgilari bilan farqlaydi: ko'z bilan ko'rib bo'lmaydigan (sezgi organlari uni aks etmaydi), sifatining o'zgaruvchanligi, ishlab chiqarishi va iste'moli bardavomligi, saqlanishga noqulayligi va hakazo. Demak, ta'lim xizmati natijasini sezib bo'lmaydi, ushlanmaydi, bir joydan ikkinchi joyga kG'chirilmaydigan, saqlanmaydigan sifatlarini aytish mumkin.

Bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivoj toptirishda quyidagi pedagogik texnologiyalar qo'llanib kelmoqda.

- Tushintirish-ko'rsatmali ta'lim texnologiyalari;
- Shaxsga-qaratilgan ta'lim texnologiyalari;
- Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari.

Hozirgi paytlarda pedagogik kompetentligini rivoj toptirishda pedagogik muloqot texnologiyalari qonuniyatlaridan foydalanish rejalashtirilgan natija berishi mumkin. Pedagogik kommunikatsiyalarini pedagog tashkil etadi, unga rahbarlik qiladi. Pedagogik muloqot -ijodiy jarayon. U quyidagi bosqichlarda o'tkaziladi:

1. Pedagog tomonidan talabalar bilan bo'ladigan muloqotni rejalashtirish, loyihalashtirish;

Unda talabalar individual sifatlarini inobatga olish, optimal metodlarni tanlash;

2. Kommunikativ hujum-bunda talabalar tezda bilish jarayoniga jalb etiladilar va modellashtirilgan muloqot yanada oydinlashtiriladi;

3. Bu bosqichda talabalar bilan o'rnatilgan psixologik aloqani mustahkamlash chora-tadbirlarini boshqaradi, ta'lim-tarbiya maqsadlarini amaliyotga tatbiq etadi.

Pedagog kasbiy kompetentlikni vujudga keltirishga zamonaviy texnologiyalardan, rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari samarali natija beradi. Bu texnologiya bo'lajak mutaxassis pedagoglarga quyidagi ijtimoiy ahamiyatga ega sifatlarni rivoj topishiga zamin yaratadilar, umumiylar va kasbiy, professional eruditisiyani vujudga kelishga; ijodiy qobiliyatlarni rivoj topishiga; talabchanlik hamda tizimlilikni o'sishiga. Bunday texnologiya bo'lajak mutaxassis – talabalarning shaxsiy kasbiy ustavokalarini korrektsiyalash metodlari bilan qurollantiradi.

Yangi pedagogik texnologiyalar tizimida kasbiy kompletentlikni optimal darajada rivoj toptiruvchi texnologiya – bu mutaxassislar maqsadli intensiv tayyorlash texnologiyasi.

Ushbu texnologiya ishlab chiqarish, amaliyot bilan chambarchas boq'liq holda, birgalikda o'z funktsiyasini amalga oshiradi va quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- mutaxassis mustaqil tarzda o'z soxasida kerakli narsani sifatli, jahon talablari asosida, қulay vositalar yordamida ishlab chiқishi, va yangi kerak narsalar bo'yicha tadqiqotlar olib borish malakasiga ega bo'lishi;

– zamonaviy mutaxassis avtomatlash terilgan axborot banki, bilimlar banki va boshqa informatsion resurslarni yaratishi va qo'llay olish malakasiga ega bo'lishi;

– zamonaviy mutaxassis ishlab chiqariladigan narsa, ash'yoni avalidan to oxirigacha, butun texnologik jarayonni to'la tassavur eta bilishi, bu jarayonni iloji boricha avtomatlashtirish bilim, malakalariga ega bo'lishi.

Bunday kasbiy kompetentlikga ega mutaxassisni tayyorlashda quyidagi qoidalrga rioxoya etishi lozim:

– tayyorgarlikning majmo'ligi (ta'lism – tarbiya bilan birgalikda amaliyotni olib borish);

– individual yo guruhiy amaliyot bilan bog'liq, real kurs ishlari va malakaviy bitiruv ishlarini bajarish;

– bitiruvchilar guruhini ishga joylashtirishda modul qonuniyatlardan foydalanish;

– talabalarga rahbarlikda oliygoh pedagoglari, soha mutaxassislari, ishlab chiqarish xodimlarini jalg etish;

Tayyorlov tizimini eguvchanligi, mobilligi, maxsus kursslar, dasturlar, rejalar, metodikalarning operativ tarzda ijtimoiy, iqtisodiy o'zgarishlar, talablar asosida qarama-qarshiliksiz o'zgartirish, yangilash;

– kadr tayyorlash tizimini kompyuterlashtirish, dasturlashtirish, mustaqil bilim, malaka, ko'nikma rivoj toptirishga e'tibor berish;

– uzlusiz tayyorgarlikni olib borish;

– mutaxassislarning tayyorgarlik sifatiga qarab ularni diferentsiyalash.

Yuqorida, kompleks yondoshuv asosida, tahlil etilgan yangicha ta'lism-tarbiyaning bo'lajak mutaxassislarni kasbiy kompetentligini rivoj toptirishdagi qonuniyatları tizim sifatida o'z funktsiyasini optimal bajaradi. Mutaxassisning kasbiy kompetentligini oshirish zamon talabi ekan, bu psixologik, ijtimoiy tuzilma maqsadli ta'lism-tarbiya negizida rivoj topadi. Bugungi ta'lism ijtimoiy faoliyatning shunday doirasiki, u yangi tipdagi shaxsni rivoj toptirishda kerakli sharoitlarni yaratishi lozim. Zamonaviy ta'lism individual bilishi va o'quv faoliyatining o'quvchi, talabalarning tarbiyasi va o'z-o'zini tarbiyasi, rivojlanishi, ijtimoiylashuvining sintezi sifatida namoyon bo'ladi. Uning maqsadi yangicha fikrlaydigan, mustaqillik va demokratiya uchun kurashadigan, yuqori kasbiy kompetentlikga ega shaxsni, fuqaroni, o'z mamlakatining jonkuyarini rivojlanishi uchun shart – sharoitlarni yaratishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekistan Respublikasining "Ta'lism to'g'risida"gi qonuni 2020-yil 23-sentyabrdagi O'RQ-637-son.

2. Ломакина Т., Сергиева М. Педагогические технологии в профессиональных учебных заведениях. Москва 2007 г.

3. Социально-педагогические основы направленности образовательного процесса на формирование личности. – Т.: 2011 г.

4. Хъелл Л, Зеглер Д. Теория личности. СПБ: Питер. 1998 г.